

דף צט

'אימתי אתי משיח? אמר ליה לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי...' — כשיוציאו כל הניצוצות קדושות דתורה שבעל פה הנמצאים בתוך האומות, בזה יוציאו מהם כל החיים ואז יופיע אורו של משיח (עפ"י פרי צדיק תבא יא. וע"ש עוד בפרשת ראה ד).

'ללבי גליתי, לאברי לא גליתי' — פירוש, לנשמות הצדיקים ששרשן ב'בינה — לב א' גליתי, אבל לשאר נשמות שהן משבע המדות ['אברי' הכוונה לספירות] — לא גליתי (בן יהודע. וע"פ פרי צדיק לט"ו באב א ד"ה ואחר זה נשנה).

'כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם, ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן — עין לא ראתה אלקים זולתך' — העוסק ודבוק במושכלות אין שכרו אלא במושכלות, שאין החוש שולט בו. אבל המחזיק ת"ח בנכסיו, שהוא דבר גשמי שהחוש שולט בו — עליו נבאו הנביאים כל הגמולות המוחשים וענינים מושגיים. [אמנם כל זה במחזיק ת"ח, אבל העושה מפעלים להיות מבני עם הארץ תלמידי חכמים ולעשותם לתלמודיים — שכרו גדול, עד כי אמרו ואם תוציא יקר מזולל — כפי תהיה, ואז שכרו במושכלות אשר אין החוש שולט עליו. לכן בשאר החכמים, המחזיקים אותם — שכרם מושג ומעלתם מוחשית, לכן מצי לאיסתכולי, לבר מגוהרקי דר' חייא (בב"מ פה:), כלומר המחזיקים את ר' חייא שהם המה מרכבתו — לא מצי לאסתכולי, משום שהחזיק את ר' חייא שפעולתו היתה לעשות גדיים תישים ומינוקא הוי מתני להו שיתא סדרי וכו' (כמו שאמר לר' חנינא שם), שהרבצת תורתו היה להוציא תורה מינוקי, על כן שכר המחזיקים אותו הוא ענין בלתי מושג בחוש] (משך חכמה ריש בחקתי).

'חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו...' — אעפ"י שאמרו (במגילה לא:): ספר משנה תורה משה מפי עצמו אמרו, בודאי כל הספר דברי משה הם אבל שכינה מדברת מתוך גרונו, כמו שנראה מכמה מקראות שבספר [כגון אשר עזבתני ועוד] (רע"ב"ץ).

'כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה...' — ע' בספר היקר 'הדרן עלך' (להרב הדר י. מרגולין שליט"א), על עניני שינון וחזרה, ודרכי הלימוד — מלוקט מגדולי ישראל לדורותם. וע"פ במלוקט מפי סופרים וספרים ביוסף דעת שבת סג.

(ע"ב) ר' עקיבא אומר: זמר בכל יום זמר בכל יום. אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא, שנאמר נפש עמל — עמלה לו כי אכף עליו פיהו. הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר' — יש לפרש על פי דברי אדמו"ר רש"ש מאמשינוב זצ"ל (בספר אמרות טהורות), שכתב סגולה לזכרון בתורה — בלימוד מתוך שמחה, וכמו שנאמר 'בחקתיך אשתעשע' — לא אשכח דבריך'. (וע' עוד בהקדמת הספר אגלי טל). והוה שאמר שעי' לימוד בשמחה, בחינת זמר — תורתו עומלת לו שלא תשכח ממנו לא בעולם הזה ולא לעולם הבא (ע"פ בן יהודע).

'איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא... ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה' — ודאי לא עלה על הדעת שכל מטרת בריאת האדם בעולם אינה אלא כדי לעמול במלאכה, שאעפ"י שהיא נצרכת לישובו של עולם ויגיעתה משכחת עוון, לא בשבילה הוא נברא. וכל שכן אין לפרש 'עמל שיחה' כפשוטו, שודאי לא על זה נברא.

אלא הכוונה כאן לעמל האדם במלאכת שמים, במעשה המצוות, שהיה עולה על הדעת שזהו עיקר תפקידו בעולם ועל כך הוא נברא — לבטש את יצרו ע"י יגיעה ועמל בקיום מצוות ובהימנעות מעבירות. על כך בא הלימוד שלא נברא אלא לעמל פה. ועדיין יש מקום לומר שהעיקר הוא עבודת הפה ושמירתו ומניעתו משיחה בטלה ואסורה, וטהרת הלב והפה, וממילא יבואו המעשים על תיקונם ללא עמל וטירחה יתרה, [כדכתיב כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיך ובלבבך — בלשון נוכח — לעשתו — בנסתר, בדרך ממיילא]. או כלך לדרך זו — אין 'שיחה' אלא תפילה, שאפשר שזו כל עבודת האדם בעולם, וכדרך שאמר ר' יוחנן: 'ולואי ויתפלל כל היום כולו'.
על זה הוצרך הכתוב לומר שאינו נברא אלא לעמל תורה, וממילא יתוקנו כל המעשים כולם (עפ"י קונטרס עמלה של תורה לר"צ הכהן, ובשאר כתביו. וכע"ז מוסבר בספר חיי עולם להח"ח פרק ט).

'זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי, אמר: וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע...' —

'יש כאן דברים שהם סתרי תורה גם כן, כבר נכשלו בהם רבים וצריך לבארם; והם אלו הסיפורים אשר סיפר בתורה, אשר יחשבו רבים שאין תועלת בזכרם, בספרו הסתעף המשפחות מן נח ומקומותם, וכן בני שעיר החורי וספר המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכיוצא בהם. וכבר ידעת אמרם שמנשה הרשע לא היה מרבה מושבותיו הפחותים רק בדקדוקי אלו המקומות. אמרו, היה יושב ודורש בהגדות של דופי...'

ואני אודיעך כלל אחד, ואשוב אחר כן אל הפרטים כאשר עשיתי בטעמי המצוות. דע כי כל סיפור שתמצאהו כתוב בתורה הוא לתועלת הכרחית בתורה, אם לאמת דעת שהוא פינה מפינות התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים, עד שלא יהיה בין בני אדם עול וחמס... (מתוך מורה הנבוכים ח"ג נ. וע"ע אבי עזרי סוף ספר מדע).

ע"ע בבאור פרשת 'ילך ראובן', בספר הפרשיות (ויצא) — דברים מתוקים מדבש ונחמדים מזהב. והנה קטע מתוך הפתיחה לפרשה זו:

'דברי תורה הנגלים לעין בסודם, קרובים הם לעוסקיהם מן הפרשיות שהסוד מכוסה בהם. שכן הסוד והפלא הוא פשוטו של תורה. ואולם אם ראית דברי תורה שסודם טמון בפשט נגלה וידוע אפילו לתשב"ר, אין זה אלא פלאי פלאים! דברים שהם מכבשונו של עולם, עבר הווה ועתיד מקופלים בהם, כיצד יכולים דברים כאלה להיות מלוכשים בסיפור פשוט גלוי וידוע? אכן, פרשת וילך ראובן וסיפור הדודאים, כולה סוד. מי יבוא בסוד א-לוה ומי יבין פשר דבר? על סודם של הענינים, לעולם לא נעמוד, ואולם שכר רב שמור לעמלים בדברי תורה להראות תעלומותיהם לעין, כדי שיראו הכל כי אכן תעלומה כאן ולא ח"ו דברים שקלי עולם מרבים עליהם לעג ולהג...!'

'באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה' — אפשר משום שלא רצתה להתגייר אלא על מנת שישאנה אחד מהם לאשה, וסברו שאין זו גירות. ומסיק שלא היה להם לרחקה, כי קיימא לן אף בכגון זה גירות היא (עפ"י ריעב"ץ).

'כאילו עשאן לדברי תורה' — במה שמלמד דברי תורה לאחרים שלא תשכח בעומק הגלות [וזהו ושמרתם את דברי הברית הזאת], דומה כאילו עשאן לד"ת (העמק דבר סוף תבוא).

'כאילו עשאו לעצמו...' — מפני שנשמת אדם היא נר ה' ככתוב, הרי ממשיך בלימודו משורש נשמתו שלמעלה שיופיע הש"י בלבבו (עפ"י פרי צדיק ואתחנן ט).

‘ולא אמר הכי: אמר מר...’ — מכאן מקור למה שכתב הרמב"ם (תלמוד תורה ה, ט) שכל שמועה שמזכיר התלמיד בפני רבו [בפניו דוקא. ע' ריעב"ץ], אומר לו 'כך לימדתנו רבינו' (ע' באור הגר"א יו"ד רמב, נט. וע' מהרש"א חגיגה יד ומגדים חדשים ברכות טז:).

וע' להלן קא. שאמר רע"ק לרבו 'לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ...'. הגם שכבר ידענו זאת מדברי קהלת ולא רבו חידשו (וע"ש מהרש"א ועוד). ואמנם משם אין ראיה לדבר שרבו לא אמרו כלל.

*

‘וא"ר חייא בר רב אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דא"ר אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדים שם...’ —

באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי צדיק גמור יש לו גוף מזוכך ונקי אבל לא בעל תשובה. אכן נפש הבעל-תשובה נחצבה ממקום יותר עליון מנפש הצדיקים כדאיתא בזהר הקדוש (משפטים קו:), כי לעתיד שזדונות נעשו כזכיות, אז יראה השי"ת לנפש הבעל-תשובה שכיוון לעומק עמוק מכל דעת שהאדם יכול להשיג, וכל זה יפעל על ידי צעקתו בתשובתו, אם כן נפשו של בעל תשובה עליונה יותר מנפש הצדיק.

וזה הענין שקרבן עולה כולו כליל — רומז לצדיק גמור, שגופו מזוכך ודבוק להשי"ת, ומכל מקום דמו ניתן למטה מחוט הסקרא, שאין נפשו מגעת למעלה כל כך. ואילו קרבן חטאת נאכל לכהנים, שהוא בא על חטא בפועל, שזה מביא הבעל-תשובה, ודמו נזרק למעלה — היינו שנפשו גדולה מאד, וזה הוא מחמת שברון לבו וצעקתו זוכה שתתעלה נפשו לכוון רצון השי"ת (מי השלוח. וראה: בית יעקב תשא ד"ה וידבר; לקוטי מאמרים לר"צ הכהן דף קכ:).

דף ק

‘כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש...’ — ע' במובא ביוסף דעת ב"ב עה.

‘יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות’ — 'כי בהיות החסידים המדבקים מחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע, וזהו שאמרו ז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות...'. (מתוך אגרת הקדש להרמב"ן, ה).

ע"ע: אור החיים בא (יא, ה) משפטים (כג, כג) שלח (יד, ט); מגדים חדשים ברכות נח. וראה עוד במובא ביוסף דעת ברכות כ.

‘ע"ב’ איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות, הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות’ — 'כי כשאדם עושה מצוה באהבה, הריהו דבק לאמת ששם מקור הברכה.

אבל מי שעושה עבירה דבק רק לתאותו הפרטית ואין לו דביקות לכח השקר, כי השקר הריהו העדר ואין דביקות להעדר. ועל כן מראים לנו הפרש גדול מאד בין מדה טובה למדת פורענות (כפול חמש מאות) — כי כל הנהגת ה' הוא ללמד' (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 284).